

**TAMNA BROJKA VIKTIMITETA I RIZIK OD VIKTIMIZACIJE BESKUĆNIKA
U BOSNI I HERCEGOVINI (2024)**

akademik prof. dr Miodrag N. Simović, redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću, profesor emeritus, e-mail: msimovic@anubih.ba; <https://orcid.org/0000-0001-5116-680X>

prof. dr Azra Adžajlić – Dedović, redovni profesor Fakulteta za kriminalistiku, sigurnosne studije i kriminologiju Univerziteta u Sarajevu, aadzajlic@fkn.unsa.ba

prof. dr Marina M. Simović, redovni profesor Fakulteta pravnih nauka Univerziteta „Apeiron” Banja Luka, e-mail: marina.simovic@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0008-3330-4023>

Sažetak: *Beskućnici su kategorija žrtava koja je nezaštićena u Bosni i Hercegovini. To su osobe koje se nalaze u visokom riziku od viktimizacije, bilo da je riječ o bh. građanima ili migrantima koji u Evropu nastoje doći preko Bosne i Hercegovine. Prema dokumentima Ujedinjenih nacija, postoje dvije kategorije beskućništva: apsolutno i relativno. Prema rezultatima viktimološkog istraživanja, u BiH su prisutne obje kategorije, ali su i jedna i druga pravno nezaštićene. Upravo zbog toga, ali i zbog rezultata drugih viktimoloških istraživanja u svijetu koja ukazuju na visoki rizik od viktimizacije ove kategorije stanovništva, u radu se predstavlja aproksimativan obim ovog viktimološkog problema u Bosni i Hercegovini i u skladu sa najboljim praksama - odgovarajuće mjere pravne zaštite i zadovoljavanja potreba beskućnika u demokratskim društvima.*

Ključne riječi: *viktimizacija, rizik od viktimizacije, prevencija viktimizacije, beskućništvo, pravna zaštita.*

UVODNE NAPOMENE

Termin viktimologija prvi put je je u naučnom radu predstavio Benjamin Mendelsohn 1947. godine⁴ i definisao je kao proučavanje viktimizacije, uključujući odnose između žrtava i počinioca, interakciju između žrtava i sistema krivičnog pravosuđa, odnosno policije i sudova, te službenika zavoda i veze između žrtava i drugih društvenih grupa i institucija, kao što su mediji, preduzeća i društveni pokreti. Viktimologija, međutim, nije ograničena samo na proučavanje žrtava zločina, već može uključivati i druge oblike kršenja ljudskih prava. Za Mendelsohna (1976.) žrtve se klasifikuju prvenstveno u skladu sa stepenom doprinosa zločinu na: potpuno nevinu žrtvu, žrtvu sa malom krivicom, dobrovoljnu žrtvu, žrtvu jednako krivu kao i počinioc i žrtvu krivu više od počinioca.

Precipitacija žrtve se ponekad naziva i okrivljavanje ili facilitacija žrtve i odnosi se na ideju o podijeljenoj odgovornosti između počinioca i žrtve u viktimizirajućem događaju. “Okrivljavanje žrtve” snažno su kritikovali feministički viktimolozi – kroz svoja istraživanja o ženama i djeci žrtvama seksualnog nasilja, jer viktimizacija nije pozitivno iskustvo za žrtve i stoga je negativan društveni događaj koji proizvodi stradanje i štetu za žrtve krivičnih djela. Precipitacija žrtava krivičnog djela ne može im “imputirati krivicu”, jer ni jedan čovjek ne uživa u patnji i stradanju ili bar ako postoje takvi ljudi koje bol, patnja i stradanje usrećuje - onda je sigurno riječ o izuzecima (ili

⁴ Mendelsohn je skovao ovaj termin kako bi opisao naučno proučavanje žrtava zločina. Viktimologija se često smatra podpoljem kriminologije, a ova dva polja imaju mnogo toga zajedničkog. Baš kao što se kriminologija fokusira na kriminalce – šta rade, zašto to rade i kako sistem krivičnog pravosuđa reaguje – viktimologija ispituje žrtve. Viktimologija istražuje etiologiju (uzroke) viktimizacije, njene posljedice, podršku sistema krivičnog pravosuđa žrtvama, kao i način na koji društvo i mediji bave žrtvama zločina.

poremećajima). Tako se ni beskućnik ne postaje po izboru volje, već iz “nužde” da se preživi, jer je samoubistvo kukavičluk i grijeh prema monoteističkim religijskim uvjerenjima, a nagon za preživljavanjem prirodni nagon svakog ljudskog bića.

Počecemo od toga da je tema smrti česta u psihoterapiji i da su se njome bavili svi poznati psiholozi i psihijatri - od Frojda pa nadalje. *Nagon smrti* je naziv dobio po grčkoj riječi za smrt. Tanatos je u grčkoj mitologiji personifikacija smrti, nasuprot Erosu. Prema Frojdu, nagon smrti simbolizuje borbu protiv života i za povratak u mir smrti. Ne treba ga miješati sa destruktivnim nagonom (destrudo) (Vidanović, 2006). Jedan od poznatih psihoterapeuta je smatrao da nema osobe starije od 13 godina koja o ovoj temi nekad ne razmišlja. Za psihoterapiju ovo je najznačajnija tema jer su problemi u životu posljedica strahova, a smatra se da iza svih strahova stoji strah od smrti. Strah od smrti je bukvalno strah od kraja života i ima različite pojavne forme (Tica, 2023).

Jedan od povoda da Bataj ne bude blagovremeno prihvaćen kao filozof i književnik jeste njegovo opsesivno pisanje o erotizmu, nasilju, bolu i smrti. Fascinacije ekstatičnim slikama iskasapljenih ljudi i mučenja, koje je izražavao u mnogim svojim djelima (Erosove suze, na primjer), uticale su na to da njegova djela budu zabranjena zbog opscenih i pornografskih scena. Slične dimenzije Bataj je našao i u poeziji, o čemu govori u knjizi *Književnost i zlo* (Bataj, 2012).

BESKUĆNICI KAO POSEBNO OSJETLJIVA KATEGORIJA ŽRTAVA

Prema dokumentima UNECE (United Nations Economic Commission for Europe), 2004. godine, postoje dvije vrste beskućništva:

- **Apsolutni beskućništvo:** ove osobe nemaju pristup vlastitom fizičkom skloništu. Oni mogu spavati u privremenim skloništim ili „grubo spavati“ na ulicama na lokacijama koje se smatraju neprihvatljivim za ljudsko stanovanje.
- **Relativno beskućništvo:** ove osobe doživljavaju skriveno ili prikriveno beskućništvo, žive u prostorima i skloništim koji ne zadovoljavaju minimalne standarde. Možda im nedostaje zaštita od elemenata okoline, pristup čistoj vodi i kanalizaciji ili lična sigurnost.

Teorije o odgovornosti žrtve i životnom stilu, kao uzroku viktimizacije beskućnika, podupiru stavove javnosti o beskućnicima koji efektivno okrivljuju žrtvu (Turner et al., 2018: 4). Prema ovim objašnjenjima, manja je vjerovatnoća da će pojedinac biti beskućnik i žrtva ako izaberu drugačije ponašanje ili način života, što je individualistički pogled na uzroke i posljedice beskućništva što može navesti kreatore javnih politika da efikasno kontrolišu ponašanje ljudi koji su beskućnici. To je “uskraćivanje prava na slobodu kretanja” ili “slobodu izbora načina života”. Dobijanje tačne slike o obimu beskućništva je izazov zbog prolazne i skrivene prirode ove populacije, nepostojanja prihvaćene definicije pojma “beskućnici” i zato što zvanična statistika uključuje samo pojedince koje je zvanično priznalo kao beskućnike od strane njihove lokalne vlasti (Widdowfield, 1999: 181- 188). Nezvanični broj beskućnika se takođe smatra nepouzdanim (Baron & Hartnagel, 1998: 166-192; Burrows et al., 1997).

Beskućnici su posebno osjetljiva kategorija žrtava (Scurfield *et al*, 2010) zbog toga što su radi “preživljavanja” otvoreni u kontaktu sa nepoznatim ljudima i njihova “nesreća” dobar motiv za ilegalno sticanje novca za preživljavanje izvan državnog sistema, što kriminalci vješto koriste (posebno organizovane kriminalne grupe). Beskućništvo je složeno pitanje koje se prepliće s različitim društvenim izazovima, uključujući viktimizaciju. Podrazumijeva se vjerovatnoća da će viktimizacija beskućnika biti ubrzana od strane žrtve kroz nesvjesno ponašanje ili karakteristike, a ne kao rezultat njihovog aktivnog angažmana ili voljne participacije žrtve (Turner et al., 2018: 2).

FAKTORI POVEZANI S VIKTIMIZACIJOM BESKUĆNIKA

Ovi faktori su:

1. Povećana ranjivost

Beskućništvo značajno povećava ranjivost na viktimizaciju nasilja, jer se žrtve bez stabilnog stanovanja suočavaju sa većim rizicima zbog nesigurnih životnih uslova i nedostatka sigurnosti. Prevalencija viktimizacije, predstavljena kroz viktimološka istraživanja, pokazuju da je beskućništvo značajan društveni, ekonomski i zdravstveni problem u Sjevernoj Americi. Nekoliko procjena ukazuje da između 20% i 50% odraslih beskućnika takođe ima tešku mentalnu bolest, što je zauzvrat povezano sa nepovoljnim ishodima u smislu smještaja, uključenosti u sistem krivičnog pravosuđa, upotrebe supstanci i morbiditeta (Roy, Crocker, Nicholls, Latimer, Reyes Ayllon, 2014). S tim u vezi, posebno ranjive kategorije stanovništva u Bosni i Hercegovini su: a) izbjegla i raseljena lica, b) alkoholičari, c) narkomani i d) lica sa ekonomskim i zdravstvenim problemima (posebno teške mentalne bolesti).

2. Trajanje beskućništva

Produženi beskućnik je naziv za beskućnike sa povećanim rizikom od nasilnih napada. Veliki broj istraživanja dokumentuje strašne i dugoročne efekte beskućništva na zdravlje i dobrobit pojedinca (Chimowitz, Ruege, 2023). Mnogi faktori doprinose štetnim zdravstvenim posljedicama, uključujući strukturalne prepreke za kvalitetne usluge njege (npr. transport, osiguranje, identifikacija), poteškoće u nabavci i skladištenju lijekova, povećanu izloženost faktorima rizika (npr. nezadovoljene životne potrebe, ekstremne vremenske prilike, zarazne bolesti, nasilje) i izbjegavanje sistema zdravstvene zaštite zbog prethodnih negativnih iskustava sa stigmom i diskriminacijom (Fazel et al., 2014: 388-398; Corrigan et al., 2015: 186-191; Thorndike et al., 2022: 1077-1093; Fernandez et al., 2022: 1-4; Reilly et al., 2022: 1-16).

Koristeći danske nacionalne registre, uključujući i Danski registar beskućnika⁵, analizirani su apsolutni i relativni rizici viktimizacije povezani sa beskućništvom u kohorti⁶ od 1.182.749 osoba u dobi od 15-35 godina u periodu od 15 godina, uzimajući u obzir nekoliko važnih zbujujućih faktora (psihijatrijske dijagnoze, socioekonomski pokazatelji roditelja i ranija krivična djela). Pokazano je da je iskustvo beskućništva značajno povezano sa povećanim rizikom od nasilne viktimizacije (Nilsson et al. 2020: 333-341), dok su prema ovom istraživanju beskućnici u manjem broju i zločinci ili nisu u većem obimu skloni izvršenju krivičnih djela. Zloupotreba supstanci i drugi poremećaji bili su povezani sa istorijom traumatskog događaja. Većina muškaraca i značajan dio žena takođe su imali istoriju fizički agresivnog ponašanja, često počevši od djetinjstva. Agresivno ponašanje odraslih bilo je povezano sa zloupotrebom supstanci i teškom depresijom (North et al., 1994: 95-110.). Zbog toga je neophodno kroz izradu posebne strategije obezbijediti: 1) transport, 2) osiguranje, 3) identifikaciju, 4) nezadovoljene životne potrebe, 5) liječenje (posebno u slučaju zaraznih bolesti) i 6) liječenje od PTSP-a ili drugih psihičkih poremećaja koja uzrokuju agresivno ponašanje beskućnika.

3. Starost

Stariji beskućnici su takođe pod povećanim rizikom od viktimizacije. Faktori kao što su opadanje fizičkog zdravlja i ograničena pokretljivost - doprinose njihovoj ranjivosti (Tong et al, 2019: 17-18). Upravo zbog toga što je broj starih osoba u Bosni i Hercegovini rapidno povećava, tako da je već sada nazivaju "umirućom državom" ili "zemljom starih" - strategijom je zbog ranjivosti ove kategorije beskućnika neophodno predvidjeti posebne aktivnosti koje će ljekarske i sve druge usluge za očuvanje fizičkog zdravlja starih učiniti njima dostupnim i besplatnim.

Za razliku od starih osoba, mladi beskućnici suočavaju se sa sistemom usluga koji je nepravedan i njihovi dostojanstvo i identitet se često obezvređuje. Njihovo rezultirajuće nepovjerenje u pružaocce usluga obično donosi nespремnost da se angažuju, što postaje prepreka angažovanju na mentalnom zdravlju i socijalnoj podršci (Heerde, Patton, 2020: 302-303). Osim reforme zakonodavstva i edukacije o pravima i institucionalnim mehanizmima zaštite - prevencija viktimizacije mladih beskućnika, kao posebno ranjive kategorije stanovništava, podrazumijeva dobre

⁵

<https://e-justice.europa.eu/106/HR/business...>, pristupljeno 24.01.2024.

⁶ Kohorta (lat. cohors - U demografiji) je svaka grupa pojedinaca sa zajedničkom osobinom. označava grupu pojedinaca rođenih iste godine ili unutar nekog višegodišnjeg vremenskog razdoblja.

socijalne mjere i programe, poput dodjele socijalnih stanova za djecu bez roditelja ili djecu ulice (beskućnike).

4. Rodne razlike

Žene koje doživljavaju beskućništvo - suočavaju se sa jedinstvenim izazovima. Veća je vjerovatnoća da će doživjeti silovanje. Osim toga, žene žrtve mogu nastaviti da pate nakon nasilnog napada.

Podrška ženama beskućnicama zahtijeva pristup koji se fokusira na prevenciju ponovne viktimizacije i posljedice nasilja u smislu fizičkog i mentalnog zdravlja. Skloništa su prostori brige za oporavak i predstavljaju referentne elemente za rekonstrukciju sebe (Posada-Abadía et. al. 2021: 216). Iako su muškarci i žene bili uključeni u slične aktivnosti, mlade žene su češće bile žrtve seksualnog napada. Ovi nalazi sugerišu da sudjelovanje u visokorizičnom ponašanju predisponira neke ljude na veću opasnost, ali kombinacija ovih ponašanja sa polom i/ili godinama određuje ko će postati žrtva (Turner, 2018: 1 12).

S obzirom na to da su žene beskućnice silovane više nego žene u kući, rješavanje ozbiljnog nedostatka pristupačnog stambenog prostora ne bi samo smanjilo stopu beskućništva, već i seksualni napad. Sistemi koji utiču na žene beskućnice, koje su preživjele seksualni napad, zahtijevaju nova sredstva i nove oblike saradnje kao što su usluge za beskućnike zasnovane na traumi i kombinovanu energiju i resurse finansijera, kreatora politike, pružalaca usluga i zajednica. Ovi pristupi moraju biti posebno osjetljivi na beskućnice koje se suočavaju sa većom stigmom, diskriminacijom i preprekama u pristupu na osnovu rasnog/etničkog/državlanskog statusa, seksualne orijentacije, strategije ekonomskog preživljavanja, invaliditeta ili starateljstva nad djecom (Goodman, 2006).

5. Rizične podgrupe

Određene podgrupe u populaciji beskućnika posebno su podložne viktimizaciji. Ove podpopulacije zahtijevaju dodatne zaštitne usluge i ciljane intervencije. Ukratko, rješavanje problema beskućništva uključuje ne samo obezbjeđivanje skloništa, već i prepoznavanje i ublažavanje rizika od viktimizacije sa kojima se suočavaju oni koji nemaju stabilan smještaj. Zbog toga je neophodno provesti viktimološku studiju koja će omogućiti da se:

- (a) opišu iskustva nasilja među pojedincima koji su beskućnici,
- (b) stvori sociodemografski profil osoba koje su doživjele nasilje,
- (c) identifikuju faktori koji predviđaju povećan rizik od doživljavanja nasilja i posljedice nakon napada i
- (d) izradi zdravstvena praksa i preporuke politike koje osvjetljavaju rješavanje i zaustavljanje povećane stope doživljenog nasilja i povezanih negativnih efekata - kako na makro tako i na mikro ili individualnom nivou.

6. Prevalenca viktimizacije

Incidenti viktimizacije pokazali su kvalitete karakteristične za populaciju sa niskim prihodima koje je prijavio Biro za statistiku pravde⁷ (1987). Kod 51% beskućnika viktimizacija je uključivala nasilje, u poređenju sa 49% onih koji zarađuju manje od 7.500 dolara. Ovi procenti su bili znatno veći od onih u opštoj populaciji (29%) (Fitzpatrick, 1993: 353-368).

Bosna i Hercegovina, kao društvo u kojem većina stanovništva ima primanja ispod 7.500 dolara na godišnjem i mjesečnom nivou, sigurno je i bez istraživanja društvo visokog rizika od beskućništva. Međutim, radi utvrđivanja prevalence viktimizacije - neophodno je to utvrditi kroz viktimološke studije.

⁷ The Bureau of Justice Statistics (BJS) je primarna statistička agencija Ministarstva pravde SAD. To je jedna od 13 glavnih federalnih statističkih agencija u cijeloj izvršnoj grani. BJS prikuplja, analizira, objavljuje i distribuira informacije o kriminalu, krivičnim prestupnicima, žrtvama zločina i operacijama krivičnog pravosuđa.

PRAVNI OKVIR ZAŠTITE ŽRTAVA U BOSNI I HERCEGOVINI I MJERE DE LEGE FERENDA

Važeći pravni okvir zaštite žrtava u Bosni i Hercegovini karakteriše:

(1) Neusklađenost pravne regulative (sa Ustavom Bosne i Hercegovine ili međunarodnim dokumentima navedenim u Aneksu I na Ustav Bosni i Hercegovini i sa evropskom pravnom regulativom) u vezi sa pomoći, podrškom, zaštitom i naknadom štete za žrtve krivičnih djela. Prava žrtava i pravna zaštita primarne i sekundarne žrtve nisu definisane zakonima o krivičnom postupku, a ni *lex specialis* zakonima o zaštiti pojedinih kategorija žrtava. Dakle, u Bosni i Hercegovini ne samo da su žrtve marginalizovane i uskraćene u pravdi i pravima, već nisu definisane kao primarne i sekundarne žrtve. Uz to, nije usvojen ni zakon o naknadi štete za žrtve krivičnih djela koji bi ovim žrtvama omogućio naknadu štete od država, iako je to obaveza države prema građanima u demokratskim društvima.

U tom kontekstu, prema Zakonu o popravnom i uslovnom puštanju na slobodu SAD⁸ iz 1992. godine, žrtva je osoba kojoj je učinjena šteta ili koja pretrpi fizičku ili emocionalnu štetu kao rezultat izvršenja krivičnog djela. To svojstvo ima i lice koja isključivo ili djelimično zavisi od žrtve koja je umrla, bolesna ili na neki drugi način onesposobljena. Zakonodavac u SAD je, pored ovog zakona, obavezao na zaštitu ovih žrtava i kroz drugoo zakonodavstvo kako bi omogućio ne samo zaštitu i naknadu štete za primarne, već i za sekundarne žrtve (članove porodice žrtve svaki put kada je primarne žrtva teško tjelesno oštećena ili kada joj je nasilno oduzeto pravo na život izvršenjem krivičnog djela a imala je maloljetnu djecu). Međutim, ovo "okrivljavanje" društva ne mijenja mnogo realnost situacije (Culhane et al., 2007: 1-28).

Maryland je 2009. godine postao prva američka savezna država koja je uvrstila beskućnike na svoju listu zaštićenih kategorija prema postojećim zločinima iz mržnje, otvarajući vrata za druge države da učine isto (Associated Press, 2009⁹). 2014. godine bilo je sedam država i tri grada koji su priznali nasilje nad beskućnicima kao zločin iz mržnje (García, Cain, 2014: 74-11). Pored toga, predstavnik demokrata u Teksasu (Eddie Bernice Johnson) inicirala je donošenje Zakona o nasilju protiv beskućnika iz 2013. godine¹⁰ i predložila da se beskućnici uključe kao zaštićena kategorija prema Zakonu o statistici zločina iz mržnje¹¹ (Turner et al., 2018: 1-12).

(2) *Fizička zaštita i obim prava za "oštećene" omogućen je samo ukoliko pristaju na svjedočenje ili aktivno učešće u krivičnom progonu počinitelaca zločina.* To važi i za Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH, koji takođe ne obezbjeđuje zaštitu svih žrtava već samo onih koje pristanu na učešće u krivičnom postupku ili svjedočenje. Značajna manjina prijavljenih žrtava čak se žalila da su bile retraumatizovane s postupanjem od strane policije i sistema krivičnog pravosuđa (sekundarna viktimizacija). S tim u vezi je nastao međunarodni pokret koji je lobirao za poboljšanje usluga za žrtve i za uvođenje novih prava žrtava u krivični postupak (Walklate, 2007; Wemmers, 2003; Van Dijk, Wemmers, 2010: 33-40). U Bosni i Hercegovini takvog pokreta još uvijek nema jer građani nemaju dovoljno povjerenja u organe vlasti i ne žele postati žrtvama zloupotrebe moći i vlasti.

(3) *Naknada štete za žrtve krivičnih djela zakonski je definisana samo kao obaveza počinioca, a ne kao obaveza države prema svojim "poštenim" građanima (koji poštuju zakone i plaćaju račune i poreze) kada postanu žrtve krivičnog djela.* S druge strane, to je obezbijedeno za učinioce teških krivičnih djela ili ratne zločince kada "padnu optužnice" ili im biva povrijeđeno neko ljudsko pravo.

⁸ Corrections and Conditional Release Act (S.C. 1992, c. 20). Full Document: [HTML](#) Full Document: Corrections and Conditional Release Act (Accessibility Buttons available), <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-44.6>, pristupljeno 24.02.2024. ⁹ Associated press 2009 stylebook and briefing on media law, New York. https://archive.org/details/associate_dpress20000unse, pristupljeno 22.3.2024.

¹⁰ Violence against women reauthorization act of 2013, 113th Congress (Public law 113-4-mar. 7, 2013).

¹¹

The Hate Crime Statistics Act, [28 U.S.C. § 534](#) (HCSA), passed in 1990 and modified in 2009.

Zato, ako se analiziraju zakonski okvir i strukture vlasti, štite se “zločinci”, dok su žrtve u ostvarivanju naknade štete prepuštene njihovoj samovolji ili uskraćivanju u pravu na naknadu štete.

(4) *Beskućništvo je često faktor koji izaziva viktimizaciju, a život na ulici eksponencijalno povećava vjerovatnoću viktimizacije.* Uključenost beskućnika u pravni sistem je u pozitivnoj korelaciji sa porodičnim siromaštvom i seksualnim zlostavljanjem u detinjstvu. Longitudinalne studije povezanosti beskućništva i viktimizacije mogu pomoći da se razjasni vrijeme, veličina i interakcija faktora rizika i identifikovanje faktora rizika koji mogu pružiti dokaze za prevenciju (Nilsson et al., 2019: 334).

S druge strane, nezvanični broj beskućnika se smatra nepouzdanim (Scurfield et al., 2009: 9; Baron, Hartnagel, 1998: 123-147; Burrows et al., 1997: 856-875). Ne zna se ni koliko ih ima u BiH, jer ne postoji jedinstven registar beskućnika. Prema nekim izvorima, u koje se ipak ne možemo do kraja pouzdati, za 2010. godinu se navodi broj od 143.000 ljudi koji spadaju u ovu kategoriju. Tačna brojka se ne zna jer ne postoji zakon koji prepoznaje kategoriju beskućnika. Umjesto toga se, prema zakonima o osnovama socijalne zaštite, izdvaja posebna kategorija lica s tzv. “društveno negativnim ponašanjem”. U njih, osim “lica” koja se odaju alkoholizmu, prostituciji, uživanju opojnih droga i sl., spadaju i oni koji se odaju “skitnji i prosjačenju”. Tako se oni beskućnici koji imaju “sreću” da se posredstvom centara za socijalni rad zbrinu negdje tokom zime - zavode kao “prosijaci” ili “skitnice”¹².

Ipak, za ovu kategoriju ljudi se može reći da je jedna od rijetkih kojoj u BiH nije gore nego u ostatku svijeta. Prema podacima Ujedinjenih nacija, u svijetu ima oko 100 miliona beskućnika i većina zemalja ne posjeduje zadovoljavajuću strategiju za prevenciju i rješavanje njihovih problema. U tome se puno ne razlikuju razvijene i nerazvijene zemlje i iako, prema podacima, najviše beskućnika ima u zemljama kao što su Indija ili Indonezija, zavidan broj ih ima i u New Yorku ili Washingtonu. U nekim američkim saveznom državama je čak protivzakonito biti beskućnik, dok je u Mađarskoj od 2018. godine na snazi zakon kojim se beskućnicima zabranjuje da noće na javnim površinama.¹³

Zato i u BiH i svijetu, osim institucija socijalne zaštite, veliku ulogu za pomoć beskućnicima imaju nevladine organizacije, humanitarna udruženja i volonteri. Među najglasnijim su “Homeless World Cup Foundation”¹⁴ i časopis *Street Sense*¹⁵.

O tome koliko je ovaj viktimološki problem značajan i kako se reflektuje na društvo, najbolje svjedoči nasilje migranata prema bh. građanima u Bosanskoj krajini (Bihać)¹⁶, ali i i drugi primjeri, kroz prezentaciju rezultata ovog viktimološkog istraživanja.

¹² Oni žele krov nad glavom, redovne obroke i zaštitu od hladnoće. Jer, od svih opasnosti kojima su beskućnici svakodnevno izloženi, zima preostaje kao najgora.

¹³ Postoji fraza tzv. “defensive architecture” (odbrambena arhitektura) kojom se označavaju metode isključivanja beskućnika s javnih površina. Ovo je vrsta arhitekture koja je dizajnirana da zaštiti ljude od povreda. Često se vidi u javnim prostorima kao što su parkovi i trotoari. Neprijateljska arhitektura (hostile architecture), poznata i kao odbrambena arhitektura, oblik je ljudskog kondicioniranja koji koristi arhitekturu za ograničavanje ljudskog ponašanja u odnosu na izgrađeno okruženje. Tako se u nekim metropolama određenim pregradama ili “šiljcima”, beskućnicima zabranjuje boravak na atraktivnim lokacijama, čime se njihova vidljivost smanjuje na minimum. Neki smatraju da beskućnici predstavljaju najugroženiju kategoriju stanovništva, između ostalog i zato što, za razliku od većine grupa, nemaju svoj “lobi” ili predstavnike u vlasti koji bi se zalagali za njih. <https://analiziraj.ba/beskucnici-u-bih...>, pristupljeno 14.03.2024.

¹⁴ Svjetsko prvenstvo beskućnika (the Homeless World Cup) u fudbalu jednom godišnje organizuje Fondacija za svjetsko prvenstvo beskućnika (Homeless World Cup Foundation), društvena organizacija koja se zalaže za okončanje beskućništva kroz fudbalski sport. Na turniru se takmiče timovi beskućnika iz različitih država. Turnir je prvi put održan 1999., a 2008. godine obuhvatio je i takmičenje žena. Od 2010. godine na svim turnirima su učestvovali i muški i ženski timovi.

¹⁵ Street Sense su nedeljne ulične novine koje prodaju samozaposleni distributeri beskućnika (“prodavci”) na ulicama Vašingtona. Objavljuje ih neprofitna organizacija Street Sense Media, koja proizvodi i dokumentarne filmove, fotografije, ilustracije i poeziju. Ovi mediji, od kojih je većina stvorena od strane beskućnika i nekada samo beskućnika, osmišljeni da razbiju stereotype i obrazuju zajednicu.

U Bihaću trenutno živi između 40.000 i 45.000 stanovnika, a migranata je, kako se procjenjuje, jer nema pouzdanih podataka, između 4.000 i 6.000. U migrantskom centru Međunarodne organizacije za migracije (IOM¹⁷) nema dovoljno mjesta. Mnogi migranti zbog toga kampuju u napuštenim objektima ili na livadi pored kampa „Bira“. IOM se o njima ne brine, jer nisu registrovani.¹⁸

REZUTATI PILOT VIKTIMOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA O BROJU BESKUĆNIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Ovi rezultati pokazuju da:

1. Situacija u Sarajevu je nepovoljnija nego ranijih godina, o čemu svjedoče podaci iz sarajevskog Gerontološkog centra. Tako, kapacitet od 25 kreveta, koliko imaju, nije povećavan. Kapaciteti su već puni, ljudi dolaze u zapuštenom stanju.¹⁹

2. „Naše prihvatilište ima kapacitet od deset kreveta. Trenutno kod nas borave dvije osobe, ali očekujemo da će taj broj porasti kada počne zima. Čak i ako popunimo kapacitet, u hladnijem periodu nećemo odbiti nikoga ko pokuca na naša vrata, te ćemo naći način da ga zbrinemo“, poručili su iz Gerontološkog centra u Banjoj Luci.²⁰

3. Beskućnici s područja Zeničko-dobojskog kantona smještaj pronalaze u Prihvatnom centru „Duje“, dok u Mostaru postoje dvije organizacije koje se bave zbrinjavanjem beskućnika.²¹

4. U Bosni i Hercegovini je od 2020. do 2023. godine 1.431 osoba počinila samoubistvo (Taljanović, 2020: 120) (podaci su kojima raspolaže Centar za sigurnosne studije, Sarajevo CSS, na osnovu analize statističkih biltena Federalnog zavoda za statistiku i Zavoda za statistiku Republike Srpske, službenih podataka Policije Brčko distrikta BiH i medija).²² U protekloj 2023. godini u Federaciji Bosne i Hercegovine 189 ljudi je oduzelo sebi život, a najveći broj registrovanih samoubistava (43) zabilježen je u Tuzlanskom kantonu. Najmanje samoubistava (dva) bila su u bosansko podrinjskom kantonu, potvrdila je Federalna uprava policije. Od 189 samoubistava, 152 su počinili muškarci, a 37 žene.²³ U tom kontekstu, beskućnici su izloženi, često traumatizovani i mogu imati stalne zdravstvene i mentalne probleme, ali i slabe veze s ljudima, mjestima i institucijama koje bi inače mogle pružiti podršku i zaštitu (Lee & Schreck, 2005; Muñoz, Crespo, & Pérez-Santos, 2005). Iz ovih razloga, oni su nesrazmjerno viktimizirani nasiljem i kriminalom (Funge, Turner, Gabbard, 2018: 1-12).

5. U Bosni i Hercegovini je oko 15% stanovništva zavisno od alkohola, a svaki četvrti zavisnik je žena. Poslijeratno bh. društvo ima sve karakteristike postraumatskog simptoma, a iz godine

¹⁶ Jedna osoba je smrtno stradala, a druga zadobila teže tjelesne ozljede u međusobnom sukobu migranata u Privremenom prihvatnom centru Lipa kod Bihaća“, potvrđeno je iz Uprave policije Unsko-sanskog kantona. <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/novo-nasilje-medju-migrantima-u-bihacu-jedna-osoba-ubijena-drugate-sko-ozlijedjena/220916/>, pristupljeno 5.03.2024

¹⁷ [International Organization for Migration.](https://www.iom.int/)

¹⁸ [Nepodnošljiva situacija za građane i migrante u Bihaću DW 18.06.2019.](https://www.dw.com/de/nepodnoeljiva-situacija-za-gradane-i-migrante-u-bihacu/a-5180619)

¹⁹ <https://www.hercegovina.info/vijesti/bih/sve-je-vise-beskucnika-u-bosni-i-hercegovini174002/174002/>, pristupljeno 8.03.2024. ²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² <https://www.slobodnabosna.ba/vijest/340736/katastrofalne-brojke-u-bosni-i-hercegovini-u-posljednje-četiri-godine-samoubistvo-pochinilo.html>, pristupljeno 8.03.2024. ²³

<https://sodalive.ba/drustvo/crna-hronika/2023-je-bila-crna-godina-189-samoubistava-u-fbih/>, pristupljeno 14.03.2024.

u godinu zbog ovog simptoma povećava se broj konzumenata alkohola i drugih psihoaktivnih supstanci - rekla je u intervjuu za Fenu specijalista medicinske psihologije Lejla Ramić koja je i predsjednica udruženja “Klubovi liječenih alkoholičara” (KLA).²⁴ Građani Bosne i Hercegovine su evropski rekorderi u konzumiranju alkohola, podaci su Svjetske zdravstvene organizacije. U prosjeku, jedan građanin BiH godišnje popije 56 litara čistog alkohola, što je otprilike 40 litara 40 postotnog alkohola, kakav je najčešće u rakijama.²⁵

Nadležna ministarstva u BiH sve teže odvajaju namjenski novac za rad subjekata na području rehabilitacije zavisnika od alkohola. Suočavajući se sa ovim problemom, profesionalci pokušavaju pronaći odgovore na novonastalu situaciju i kroz osavremenjavanje programa i projekata nastoje osigurati finansijsku i stručnu podršku za kontinuitet provođenja programa s područja alkoholologije. Nprekidna upotreba alkohola doprinosi smrtnosti i trovanju (tj. predoziranju). U jednoj anketi na preko 5000 američkih veterana koji su iskusili beskućništvo u prethodnih 30 mjeseci, objavljenoj 2020. godine, 192 (3,7%) je imalo slučaj predoziranja alkoholom koji je zahtijevao medicinsku pomoć (Riggs, 2020).

Kao odgovor na beskućništvo u Sjevernoj Americi i Evropi, poremećaju upotrebe alkohola posvećuje se manje pažnje nego što bi trebao u poređenju sa drogama. Ova neravnoteža će vjerovatno odražavati broj smrtnih slučajeva koji se mogu pripisati opioidima u Sjevernoj Americi. Međutim, trenutna prevalencija upotrebe alkohola među beskućnicima je visoka (38%), u poređenju sa prosječnom prevalencom od 24% za poremećaje upotrebe droga u ovoj populaciji (Fazel et al., 2008: 225).

6. Svaka druga žena u Bosni i Hercegovini doživjela je neki oblik nasilja nakon petnaeste godine, bilo da je u pitanju fizičko, psihičko, seksualno ili ekonomsko nasilje - podaci su Agencije za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine iz 2013. godine. Tu se ubraja nasilje od strane intimnog partnera, nepartnera, uhođenje ili seksualno uznemiravanje. Podaci OSCE-ovog istraživanja iz 2019. godine govore da je 28% žena iskusilo seksualno uznemiravanje i 14% i fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili nepartnera. Uz to, zaštitna mjera “psihosocijalnog tretmana nasilnika u porodici”, iako je definisana zakonima o zaštiti od nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini, ne provodi se od 2007. godine jer ne postoje od strane države odobrena sredstva za provođenje ove mjere zaštite i prevencije viktimizacije.

Događaji koji završavaju beskućništvom najčešće uključuju nasilje u porodici, koje uglavnom pogada žene, iako druge vrste zlostavljanja mogu natjerati pojedince da napuste svoje mjesto stanovanja. Jednom kada postanu beskućnici, rizik od nasilja eskalira za ljude koji žive na ulici i u skloništima. Čini se da visoke stope prethodnih događaja, posebno zlostavljanja djece i narušavanja porodica porijekla, predisponiraju pojedince na beskućništvo (Fisher, 1992: 229-246).

7. Ne postoje pouzdani podaci ni o djeci u Bosni i Hercegovini kojoj prijete odvajanje od roditelja, ali se procjenjuje da je preko 100.000 djece pod rizikom od gubitka roditeljskog staranja (Selimović, Sofović, 2010: 43). Nepoželjna iskustva iz djetinjstva, tj. potencijalno traumatski događaji, kao što su zlostavljanje, zanemarivanje i disfunkcija u domaćinstvu, koji se javljaju prije nego što dijete navrší 17 godina – dovode do niza negativnih ishoda tokom cijelog životnog vijeka.²⁶

8. Ne postoje ni pouzdani podaci koji govore o broju djece bez roditeljskog staranja u Bosni i Hercegovini, uzrocima zbog kojih su djeca ostali bez ovog staranja, načinima zbrinjavanja i praćenju po izlasku iz javne brige. Okvirno, govori se o oko 2.000 djece, mada se pretpostavlja da je stvarni broj veći i da se kreće od 3.000 do 4.000. Evidentno je da je u svijetu došlo do značajnih promjena u zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja.

Rezultati DAFNE istraživanja, sprovedenog 2004. godine, o štetnosti boravka djece u institucijama, posebno djece do tri godine starosti, govore o značajnim oštećenjima mozga i zaostajanju u psiho-fizičkom razvoju (Selimović, Sofović, 2010: 42). Zbrinjavanje djece bez

²⁴ <https://depo.ba/clanak/97452/u-bih-je-15-posto...>, pristupljeno 21.03. 2024.

²⁵ <https://www.slobodnaevropa.org/a/gra...>, pristupljeno 21.03. 2024.

²⁶

Centers for Disease Control and Prevention, Preventing adverse childhood experiences, <https://www.cdc.gov/violenceprevention/aces/fastfact.html>, pristupljeno 01.03.2024.

roditeljskog staranja često se ne provodi prema individualnim potrebama djeteta i njegovim najboljim interesima, već prema postojećim raspoloživim kapacitetima za pojedine usluge. Iako se prema relevantnim dokumentima (Konvencija UN o pravima djeteta, Preporuke UN Komiteta za prava djeteta, Akcioni plan za djecu BiH 2015-2018. godine i politike i strategije za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja na entitetskim nivoima) preferiraju porodični oblici zbrinjavanja, u praksi se i dalje daje prednost institucionalnom smještaju djece (Selimović, Sofović, 2010: 7).

9. Na osnovu podataka prikupljenih od strane novoformiranih koordinacionih timova za borbu protiv trgovine ljudima, 2020. godine u Bosni i Hercegovini je identifikovano ukupno 70 potencijalnih žrtava trgovine ljudima kojima je trgovano u svrhu seksualnog iskorištavanja, prosjačenja i drugih oblika iskorištavanja. To predstavlja blago povećanje u odnosu na ranije izvještajne periode. U istom periodu, na osnovu podataka Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH, za krivična djela povezana sa trgovinom ljudima, tužilaštva u Bosni i Hercegovini su donijela 38 naredbi o provođenju istraga protiv 43 lica i podigla 25 optužnica protiv 27 lica, što predstavlja značajno povećanje u odnosu na prethodnu godinu.

Sudovi u Bosni i Hercegovini su 2020. godine izrekli 30 osuđujućih presuda protiv 30 lica, za krivična djela povezana sa trgovinom ljudima. Donijeta su i četiri rješenja o izricanju vaspitnih mjera protiv četiri maloljetnika, te izrečeno 16 zatvorskih kazni protiv 16 lica, kao i tri novčane kazne protiv tri lica, što takođe predstavlja značajno povećanje u odnosu na prethodnu godinu.²⁷

Za mlade ljude su preživljavanje i osiguranje njihove lične sigurnosti najvažniji u okruženju u kojem se nasilje smatra normalnim. Samo preživljavanje zahtijeva ogromnu snagu i otpornost. Smanjenje izloženosti nasilju među mladim beskućnicima zahtijeva proaktivne strategije, koje se fokusiraju na prevenciju i ranu intervenciju. Potrebne su strategije koje se bave osjećajem stida, ranjivosti i obespravljenosti ovih mladih ljudi.²⁸

10. U Bosni i Hercegovini ne postoje ni službeni podaci o broju osoba s invaliditetom. "Međutim, ako uzmemo u obzir neslužbene podatke popisa stanovništva u BiH izvršenog 2013. godine, prema kojima je ukupan broj stanovnika u BiH 3.791.622, od toga su u Federaciji BiH 2.371.603 osobe, te se držimo svjetske statistike, ispada da samo u Federaciji BiH živi najmanje 355.740 osoba s invaliditetom, odnosno oko 52.175 osoba s ozbiljnim poteškoćama u funkcionisanju".²⁹

11. Pregled migracija stanovništva BiH iz 2020. godine pokazuje da se u BiH doselilo 29.890 migranata, od toga 17.065 u Federaciju BiH, 8.827 u Republiku Srpsku i Brčko Distrikt 513. U inostranstvo se iz BiH odselilo 3.485 bh. građana.³⁰ Osim toga, što je za 18,16% manje strancima u BiH odobreno je 8.293 privremenih boravaka u 2020. godini nego u 2019. godini kada je odobreno 10.133 privremenih boravaka.³¹

Prema procjenama Svjetske banke navedenim u publikaciji Migration and Remittances Factbook 2016.³², procenat emigranata iz BiH u svijetu u odnosu na broj stanovnika u BiH iznosi 44,5%. To Bosnu i Hercegovinu pozicionira na 16. mjesto u svijetu po stopi emigracije u odnosu na broj stanovnika u zemlji, uz napomenu da publikacija sadrži procjene za 214 zemalja (Padalović, 2023: 10-27).

²⁷ Izvještaj o provedbi Strategije suprodstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini 2020-2023 za 2020.

Hercegovini 2020-2023 za 2020.

g

²⁸

<https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/homelessness-and-violence>, pristupljeno 01.03.2024.

²⁹ <https://globalanalitika.com/zasto-je-vazno-znati...>, pristupljeno 01.03.2024.

³⁰

Migracije stanovništva, Statistički bilten 321, Federalni zavod za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2021., 9.

³¹

Migracijski profil Bosne i Hercegovine za 2020. godinu, Ministarstvo sigurnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, mart 2021. godine.

³² <https://www.worldbank.org/en/research/brief/...>, pristupljeno 04.03.2024

Broj otkazanih bezviznih ili privremenih boravaka u 2020. godini je iznosio 172, što je smanje od 17,31% u odnosu na 2019. godinu kada je otkazano 208 bezviznih ili privremenih boravaka.

Ukupno je 515 stranaca stavljeno pod nadzor u Imigracijski centar u 2020. godini što je smanjenje od 27,46% u odnosu na 2019. godinu kada je taj broj iznosio 710. U vezi s tim, pod blaži oblik nadzora na određeno područje ili mjesto smješteno je 357 stranaca. Uz to, iste godine IOM je organizovao vraćanje za 232 strana državljana, a ukupno je na ovaj način vraćen o 1.250 stranih državljana iz Bosne i Hercegovine.

12. Prema istraživanjima, prosječan profil beskućnika, i u BiH i u svijetu, je muškarac od srednje do stare dobi, s problemima zavisnosti. Žena je manje, a većina beskućnica su žrtve porodičnog nasilja, iako i među njima ima narkomanki. Na populaciju beskućnika u BiH utiče i faktor izbjeglištva, jer je veliki broj onih koji se nikad nisu vratili u prijeratne domove, a zbog ekonomske situacije - nisu u stanju da sebi obezbijede smještaj na drugim mjestima.³³

13. Unutar jednočlanih domaćinstava najsiromašnija su bila samačka domaćinstva gdje je osoba bila stara 65 godina ili više (21,9% 2015. godine). Stanovništvo starosti 65 ili više godina imalo je 2015. godine najveću stopu rizika od siromaštva: 20,0% u poređenju sa 18,5% za maloljetno stanovništvo i 15,6% za radno sposobno odraslo stanovništvo.³⁴

14. Nizak nivo obrazovanja povećava rizik od siromaštva. Od ukupnog broja stanovnika BiH bez škole u 2015. godini, njih 21,9% bilo je siromašno, dok je skoro svaki četvrti stanovnik s osnovnom školom bio siromašan (23,0%). Rizik od siromaštva tek značajnije opada kod osoba sa završenom srednjom školom (13,8%), a najmanji je kod osoba s fakultetskim obrazovanjem (5,2%).³⁵

Iako je viktimizacija previše uobičajeno iskustvo beskućnika, rezultati sugerišu da je srž problema u gubitku identiteta i sigurnosti (Fitzpatrick et al., 1993: 356). Populacija beskućnika izložena je znatno povećanom riziku od viktimizacije, što naglašava potrebu za strateške i ciljne pristupe prevenciji beskućništva i pomoći ljudima iz beskućništva. Poboljšanja u radu sa više agencija (između skloništa za beskućnike, zdravstvenih službi, službi za zloupotrebu supstanci i policijskih snaga) može biti važno za smanjenje rizika od viktimizacije u marginalizovanim populacijama, kao što su one sa kompleksnim psihijatrijskim ili socijalnim problemima - sa iskustvom beskućništva (Nilsson et al., 2020: 333).

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Kako što se vidi iz rezultata ovog istraživanja, Bosna i Hercegovina ima manje od 50 kreveta koji su na raspolaganju beskućnicima, a njihovi kapaciteti nisu u cijelosti popunjeni. Ako dalje sagledamo podatke o nezaposlenosti, alkoholizmu i drugim viktimogenim faktorima, jasno je da je tamna brojka viktimizacije beskućnika visoka, te da nije moguće utvrditi tačan broj ovih lica jer ne postoje registri beskućnika. Osim toga, ne postoji zakonodavstvo koje državnim organima nalaže obavezu evidentiranja beskućnika, ali i prevenciju njihove viktimizacije. Upravo zbog toga neophodno je uskladiti domaći zakonodavni okvir, koji reguliše zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, sa odredbama Konvencije UN o pravima djeteta, Smjernicama za alternativno zbrinjavanje djece, Preporukama UN Komiteta za prava djeteta, dokumentom Kvalitet za djecu: Standardi za brigu o djeci bez roditeljskog staranja (Q4C) u Evropi i time stvoriti uslove za primjenu postojećih zakonskih odredbi

Preporuke Ujedinjenih nacija koje se mogu primijeniti da bi se smanjila viktimizacija beskućnika, podrazumjevaju obezbjeđenje:

³³ <https://analiziraj.ba/beskucnici-u-bih-najugrozenija-kategorija-stanovnistva/>, pristupljeno 04.03.2024

³⁴ <https://elval.org/siromastvo-u-bosni-i-hercegovini-osnovne-cinjenice/>, pristupljeno 04.03.2024

³⁵ Ibid.

1) Kućišta za beskućnike: a) razviti nacionalni program Housing First³⁶; b) zagovaranje i savjetovanje za beskućnike; c) povećati socijalnu pomoć i minimalnu platu i d) uložite više resursa u strateške alate za mjerenje i smanjenje beskućništva.

2) Mjera prevencije viktimizacije beskućnika: a) unaprijediti mehanizme za oslobađanje, podršku i pomoć žrtvama u zbrinjavanju mladih; b) investiranje u programe koji će pomoći mladima u riziku da ostanu u školi i steknu životne vještine; c) unaprijediti usluge mentalnog zdravlja za osobe sa dugotrajnom mentalnom bolešću; d) ulagati u prevenciju nasilja u porodici i nasilja nad ženama e) obrazovati javnost o beskućnicima.

Populacije sa visokim rizikom od beskućništva treba identifikovati i podržati. Buduća istraživanja rizika od beskućništva treba da budu usmjerena na: 1) učiniocima krivičnih djela koji se otpuštaju iz zatvora, a nemaju kuću ili stan, 2) djecu nakon napuštanja hraniteljstva ili starateljstva, 3) alkoholičare nasilnike u porodici i posebno one kojim nije izrečena ili provedena mjera psihosocijalnog tretmana, 4) narkomane bez smještaja i 5) žene i djecu žrtve svih oblika nasilja, posebno seksualnog.

Dužnost osnivanja centara za zaštitu, zbrinjavanje, podršku i pomoć ženama i djeci žrtvama nasilja proizilazi i iz Istambulske konvencije³⁷, koju je Bosna i Hercegovina potpisala prije više od deset godina. Nažalost i pored potreba društva i povećanog obima nasilja nad ženama i femicida, još uvijek nisu formirani ovakvi centri, već se žrtve nasilja upućuju na centre za socijalni rad, koji ne samo da nemaju kapacitete i stručne ljude, već im nedostaju i novčana sredstva za zbrinjavanje svih kategorija socijalno ugroženog stanovništva u BiH.

Posebnu pažnju treba posvetiti prevenciji viktimizacije beskućnika, jer su oni često one žrtve koje je Mendelsohn nazvao djelimično ili potpuno krive za njihovu viktimizaciju. To često vodi sekundarnoj viktimizaciji beskućnika, što je neophodno promijeniti.

LITERATURA

Abdul-Hamid, W. (1999). The use and abuse of statistics on homeless people, In *Statistics in Society*, Dorling, D. and Simpson, S. (eds) London: Arnold.

Adžajlić-Dedović, A., Simović, M. M. et al. (2021). *Forenzička viktimologija i psihologija*, Laktaši, Banja Luka: Grafomark.

Adžajlić-Dedović, A., Simović, M. M. et al. (2021). *Forensic victimology and psychology II (protection victims of sexual violence)*, Laktaši, Banja Luka: Grafomark.

Adžajlić-Dedović, A., MM Simović, M.M. (2021). *Sekundarna viktimizacija žrtava nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini*, U: *Društvene devijacije*, Banja Luka: Centar modernih znanja, 6(1).

Adžajlić-Dedović, A., Simović, M. V. (2022). *Djeca žrtve seksualnog uznemiravanja - pravna zaštita i prevencija*, U: *Društvene devijacije*, Banja Luka: Centar modernih znanja, 7 (1).

³⁶ Housing First je politika koja beskućnicima nudi bezuslovno, trajno stanovanje, i to što je prije moguće, a nakon toga i druge prateće usluge. Postoji značajna baza dokaza koji pokazuju da je Housing First istovremeno efikasno rješenje za beskućništvo i oblik uštede, jer smanjuje korišćenje javnih usluga kao što su bolnice, zatvori i skloništa za hitne slučajeve.

³⁷ Konvencija Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici - The Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women and Domestic Violence ("Službeni glasnik BiH" broj 15/13) je usvojena 11. maja 2011. godine u Istanbulu. Konvencija predstavlja prvi pravno obavezujući akt Vijeća Evrope u oblasti sprečavanja i borbe protiv nasilja nad ženama. Po svojoj prirodi, ovaj akt ne mora biti direktno primjenjiv u državama potpisnicama, ali zahtijeva posebno prilagođavanje zakonskih i institucionalnih okvira država potpisnica radi njene uspješne implementacije. BiH je 7. novembra 2013. godine postala šesta zemlja članica Vijeća Evrope koja je ratifikovala ovu konvenciju.

- Baron, S. W., Hartnagel, F. T. (1998). Street Youth and Criminal Violence, *Journal of Research in Crime and Delinquency*, Volume 35, Issue 2, <https://doi.org/10.1177/0022427898035002>, pristupljeno 03.01.2024.
- Bataj, Ž. (2012). Metafizika zla i erotizam ćutanja, *Književnost.org*, <https://www.Knjizevnost.org/?p=4556>, pristupljeno 15.03.2021.
- Burrows et al. (1997). A Nongray Theory of Extrasolar Giant Planets and Brown Dwarfs, *The Astrophysical Journal*, Volume 491, Issue 2.
- Chimowitz, H., Ruege, A. (2023). The costs and harms of homelessness, *A Learning Brief Examining the Costs Borne by Individuals, Communities, Systems, and Society*.
- Corrigan, P. et al. (2015). The public stigma of mental illness means a difference between you and me, *Psychiatry Research*, Volume 226, Issue 1, DOI:10.1016/j.psychres.2014.12.047.
- Culhane, D.P. et al. (2007). Testing a typology of family homelessness based on patterns of public shelter utilization in four US jurisdictions: Implications for Policy and Program Planning, *Housing Policy Debate*, 18(1).
- Fazel, S. et al. (2008). The prevalence of mental disorders among the homeless in western countries: Fazel et al. (2014). Mental health interventions in schools in low-income and middle-income countries, *Lancet Psychiatry*, Volume 1, Issue 5, London, 388-398, DOI: 10.1016/S2215-0366(14)70357-8. systematic review and meta-regression analysis, *PLoS Med*.
- Fernandez et al. (2022). Examination of Low ERBB2 Protein Expression in Breast Cancer Tissue, *JAMA Oncol*, Apr 1, 8(4), doi: 10.1001/jamaoncol.2021.7239.
- Fitzpatrick, M.K., Ritchey, J.F. (1993). Criminal Victimization Among the Homeless, *Justice Quarterly*, 10(3), DOI:10.1080/07418829300091881.
- Fisher, P. (1992). Victimization and Homelessness: Cause and Effect, *New England Journal of Public Policy*, Volume 8, Iss. 1, Article 20.
- Funge, P.S. et al. (2018). Victimization of the Homeless: Perceptions, Policies, and Implications for Social Work Practice, *Journal of Social Work in the Global Community*, Volume 3, Issue 1, DOI: 10.5590/JSWGC.2018.03.1.01.
- Fisher, P. (1992). Victimization and Homelessness: Cause and Effect, *New England Journal of Public Policy*, Volume 8, Iss. 1, Article 20.
- García, J.R., Cain, K. (2014). Decoding and reading comprehension: A meta-analysis to identify which reader and assessment characteristics influence the strength of the relationship in English, *Review of Educational Research*, 84(1), <https://doi.org/10.3102/0034654313499616>, pristupljeno 23.12.2023.
- George, S.L., Shanks, N.J. & Westlake, L. (1991) Census of single homeless people in Sheffield, *British Medical Journal*, 302.
- Goodman, J. et al. (2006). *Counseling adults in transition: Linking practice with theory* (3rd ed.), Springer Publishing Company.
- Goodman, A.L. (2006). No Safe Place: Sexual Assault in the Lives of Homeless Women, *The National Online Resource Center on Violence Against Women, National Resource Center on Domestic Violence (NRCDV)*.
- Heerde, A., Patton, G.C. (2020). The vulnerability of young homeless people, *Lancet Public Health*, 5(6), doi: 10.1016/S2468-2667(20)30121-3.
- Karabegović, Dž. (2011). BiH evropski rekorder u konzumiranju alkohola (slobodnaevropa.org), februar/veljača, 2011 <https://www.vesti.rs/Vesti/BiH-evropski-rekorder-u...>, pristupljeno 02. 04.2024.
- Khosla, S. F. et al., (2008). The prevalence of mental disorders among the homeless in western countries: systematic review and meta-regression analysis, *PLoS Med.*, 2, 5(12). doi: 10.1371/journal.pmed.0050225.
- Leake, B.D., Gelberg, L. (2001). Risk Factors for Major Violence Among Homeless Women, *Journal of Interpersonal Violence*, 16 (8).
- Nilsson, F.S. (2020). Homelessness and police-recorded crime victimisation: a nationwide, register-based cohort study, *The Lancet Public Health*, Volume 5, Issue 6. DOI:[https://doi.org/10.1016/S24682667\(20\)30075-X](https://doi.org/10.1016/S24682667(20)30075-X), pristupljeno 18.3.2024.
- North, S.C. et al. (1994). Violence and the homeless: An epidemiologic study of victimization and aggression, *Journal of Traumatic Stress*, Volume 7. E. (2023). Padalović, *Trajno iseljavanje iz Bosne i Hercegovine: Običajni broj zvanično odjavljenih građana na šesto znanje u 2022. godini*, 24. avgust. <https://magazimplus.eu/trajno-iseljavanje-iz-bih...>, pristupljeno 15.03.2024.

- Posada-Abadía, C.I. (2021). Women in a situation of homelessness and violence: a single-case study using the photo-elicitation technique, *BMC Women's Health*, volume 21, Article number 216.
- Reilly et al. (2022). Gender Differences in Self-Estimated Intelligence: Exploring the Male Hubris, Female Humility Problem, *Frontiers in Psychology*, 13(812483), DOI:10.3389/fpsyg.2022.812483.
- Riggs K.R. et al. (2020). Prevalence of and risk factors associated with nonfatal overdose among veterans who have experienced homelessness, *JAMA Netw Open*, 2, 3(3), doi: 10.1001/jamanetworkopen.2020.1190.
- Roy, L. et al. (2014). Criminal Behavior and Victimization Among Homeless Individuals With Severe Mental Illness: A Systematic Review, *Psychiatric services*, Vol. 65 No. 6, <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201200515>, pristupljeno 12.12.2023.
- Scurfield, J. et al. (2010). Criminal victimisation of the homeless: an investigation of Big Issue vendors in Leeds, *Radical Statistics*, Issue 99.
- Selimović, J., Sofović, J. (2010). *Položaj djece u Bosni i Hercegovini Analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i/ili djece kojoj prijeto gubitak roditeljskog staranja zasnovana na pravima djece*, Sarajevo: SOS Dječija sela.
- Simović, N.M., Adžajlić-Dedović, A. et al. (2021). *Kritička viktologija o žrtvi, mitu i korupciji* Laktaši, Banja Luka: Grafomark.
- Simović, N.M., Adžajlić-Dedović, A. et al. (2021). *Viktologija o žrtvama prirodnih katastrofa i zaštiti životne sredine u Bosni i Hercegovini*, Laktaši, Banja Luka: Grafomark.
- Simović, M.M., Vladimir M. Simović, M.V. (2021). *Žrtve krivičnih djela i krivični instrumenti zaštite*, Laktaši, Banja Luka: Grafomark.
- Simović, M.M., Adžajlić-Dedović, A. (2021). Restorativna pravda: pojam, osnovni modeli i pravda za žrtve krivičnih djela, Banja Luka: *Srpska pravna misao*, 27 (54).
- Simović, N.M., Adžajlić-Dedović, A., Simović, M.V. (2022). Indikatori vladavine prava predstavljeni kroz sekundarnu viktimizaciju žrtava u Bosni i Hercegovini, U: *Nauka i društvo*, 1 (1), Banja Luka: Centar modernih znanja.
- Simović, N.M., Adžajlić-Dedović, A. (2023). Zaštita prava na zdravlje i obrazovanje žrtava seksualnog nasilja u ratu, U: *Društvene devijacije*, 1 (1), Banja Luka: Centar modernih znanja, 8 (1)
- Simović, N.M., Adžajlić-Dedović, A. (2023). *Peace Building in Bosnia and Herzegovina - Problems and Dilemmas*, Banja Luka: Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, 13 (13).
- Snow, D.A., Anderson, L. (1993). *Down on Their Luck: A study of homeless street people*, Berkeley: University of California Press
- Taljanović, A. (2020). Analiza i interpretacija podataka o stopi suicida u Bosni i Hercegovini u periodu od 2005. do 2015. godine, Sarajevo: *Društvena i tehnička istraživanja*.
- Thorndike et al., (2022). Strengthening US Food Policies and Programs to Promote Equity in Nutrition Security: A Policy Statement From the American Heart Association, *Circulation*, Jun 14, 145(24), doi: 10.1161/CIR.0000000000001072.
- Tica, S. (2023). Anksioznost i strah od smrti, Psihoterapija i savetovanje, Zrenjanin: Psihohelp, <https://www.psihoterapijazr.rs/anksioznost-strah-od-smrti/>, pristupljeno 12.3.2024.
- Tong, S.M. et al. (2021). Persistent Homelessness and Violent Victimization Among Older Adults in the Hope home study, *Journal of Interpersonal Violence*, Volume 36, Issue 17-18.
- Turner, M.M. et al. (2018). Victimization of the Homeless: Perceptions, Policies, and Implications for Social Work Practice, *Journal of Social Work in the Global Community*, Volume 3, Issue 1. DOI: 10.5590/JSWGC.2018.03.1.01.
- Van Dijk, Wemmers, Jo-A. (2010). *Services and Rights for Victims of Domestic and International Crimes*, Cambridge University Press, International Crime and Justice.
- Vidanović, I. (2006). *Rečnik socijalnog rada*, Beograd: Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije:Asocijacija centara za socijalni rad Srbije.
- Walklate, S. (2007). *Handbook of Victims and Victimology*, London: ImprintWillan, DOI<https://doi.org/10.4324/9780203118207>.
- Wardhaugh, J. (2000). *Sub City: Young People, Homelessness and Crime*. Aldershot: Ashgate Wenzel, S.L.
- Wemmers, J.-A. (2013). *Victims in the Criminal Justice System*, Kugler Publications.
- Whitbeck, L.B. et al. (2001). Deviant Behaviour and Victimization Among Homeless and Runaway Adolescents, *Journal of Interpersonal Violence*, 16(11) .
- Widdowfield, R. (1999). The limitations of official homelessness statistics. In *Statistics in Society*, Dorling, D. & Simpson, S. (eds), London: Arnold.

DARK NUMBER OF VICTIMITY AND THE RISK OF VICTIMIZATION OF HOMELESS
PERSONS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA (2024)

Academician prof. dr Miodrag N. Simović
full member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina
full professor at the Faculty of Law, University of Bihać, professor emeritus,

prof. dr Azra Adžajlić – Dedović
Full professor, Faculty of Criminology, Criminology and Security Studies, University of Sarajevo,

Prof. dr Marina M. Simović
Full professor, Faculty of Legal Sciences of the Pan-European University "Apeiron" in Banja Luka

Abstract: The homeless persons are a category of victims that is unprotected in Bosnia and Herzegovina. These are the persons who are at high risk of victimization, whether they are BiH citizens or migrants trying to reach Europe through Bosnia and Herzegovina. According to United Nations documents, there are two categories of homelessness: absolute and relative. According to the results of the victimology research, both categories are present in BiH, but they are both legally unprotected. Because of this, but also because of the results of other victimological research in the world that indicate a high risk of victimization of this category of population, the paper presents an approximate scope of this victimological problem in Bosnia and Herzegovina and, in accordance with the best practices, appropriate measures of legal protection and meeting the needs of the homeless persons in democratic societies.

Key words: victimization, risk of victimization, prevention of victimization, homelessness, legal protection.